

В.О. Останін,
кандидат юридичних наук, доцент
О.М. Кревсун,
здобувач кафедри кримінально-правових
дисциплін факультету права та масових
комунікацій Харківського національного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ ЗАКОНОТВОРЧОГО ОРГАНУ СТОСОВНО ВПРОВАДЖЕННЯ НОВАЦІЙ У КРИМІНАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ЗАКОНОДАВСТВО

У статті приділено увагу наявності правових колізій і прогалин стосовно суспільно корисної праці засуджених після прийняття Верховною Радою України Закону України “Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів” від 8 квітня 2014 р., а також та законопроектів, які містять низку суперечностей із процесами гуманізації, так із іншими статтями кримінального законодавства України.

Ключові слова: право, обов’язок, гуманізація.

В статті уделено внимание наличию правовых коллизий и пробелов касательно общественно полезного труда осужденных после принятия Верховным Советом Украины Закона Украины “О внесении изменений в Уголовно-исполнительный кодекс Украины касательно адаптации правового статуса осужденного к европейским стандартам” от 8 апреля 2014 г. и рассмотрены законопроекты, имеющие ряд противоречий как с процессами гуманизации, так и с другими статьями уголовного законодательства Украины.

Ключевые слова: право, обязанность, гуманизация.

This paper considers the existence of legal collisions and gaps regarding the social useful work of prisoners after the adoption of the Bill of Ukraine “About Changes to the Criminal-Executive Code of Ukraine about the Adaptation of the Legal Status of a Prisoner to European Standards” from 8th of April 2014. Several bills which have several contradictions with the process of humanization and with the articles of criminal legislation of Ukraine are analyzed.

Keywords: law, obligation, humanization.

Українська держава пройшла складний етап історичного розвитку, проголосивши свою незалежність. Як суверенна держава вона отримала можливість сформулювати і реалізувати самостійну політику в галузі боротьби зі злочинністю, законодавчо закріпити форми і методи її здійснення. Важливим кроком для досягнення поставленої мети стало прийняття нових Кримінального кодексу України (далі – КК) та Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК). Безумовно, це суттєво вплинуло на процедуру призначення, виконання та відбування кримінальних покарань, зумовило визначення стратегії і тактики держави щодо реформування органів та установ, наділених правами і обов’язками виконання покарань.

Проте, однією з головних проблем, що має місце на сьогодні, залишається виникнення суперечностей при застосуванні норм кримінально-виконавчого

законодавства на практиці. Цій проблемі в наукових колах була приділена значна увага, проте належних висновків законодавець не дійшов, породивши тим самим низку суперечностей.

Питання застосування норм КВК України стосовно суспільно корисної праці засуджених на практиці після прийняття зазначеного вище Закону України досліджувалось у працях багатьох науковців, таких як І.Г. Богатирьов, А.П. Гель, О.П. Горох, О.Г. Колб, О.І. Опанасенков, В.М. Трубніков, І.С. Яковець та ін.

Утім, ми зосередимо увагу на певних суперечностях у процесі практичного застосування норм КВК України щодо праці засуджених після внесення відповідних змін у законопроектах, які стосуються кримінального законодавства та готуються до прийняття.

Становлення та розвиток державності на основі норм Конституції є одним із найактуальніших завдань реформування політичної, економічної й правової систем суспільства. Процес державотворення на демократичних засадах відбувається з часу проголошення незалежності, однак досить складно. Це зумовлено перехідним етапом розвитку українського суспільства, низьким рівнем політичної та правової культури населення і політичної еліти країни, відсутністю чіткої та послідовної стратегії державотворення і правотворення, перманентним станом політичної кризи, що супроводжується жорсткою конфронтацією владних структур, поширенням корупції та організованої злочинності.

Ідеї та цінності демократичної правової держави є головними орієнтирами відродження і розбудови української державності, здійснення комплексу соціально-економічних і політико-правових перетворень. Цілком закономірно, що вони отримали своє визнання і нормативне закріплення в Конституції України. Така ціннісна орієнтація на розбудову правової державності зумовлена об'єктивними потребами суспільного й політичного розвитку, зокрема утвердженням принципу верховенства права в усіх сферах життєдіяльності держави і суспільства [1, с. 94–95]. Проте, визначальне місце в будь-якій незалежній державі відводиться законодавчій гілці влади, основною функцією якої є прийняття законів. Ще Ж.-Ж. Руссо говорив, що законодавство – це складний і трудомісткий процес, який передбачає високу професійну майстерність і знання [8, с. 11].

На сьогодні в умовах незалежності Україна, прагнучи до європейської інтеграції, робить все для того, щоб сучасне законодавство відповідало законодавству розвинених країн Європи. Зокрема, засуджені не повинні обмежуватися в своїх законних правах, вироки судів щодо строків призначеного покарання мають бути на більш гуманному рівні, а підстави для застосування інститутів зміни умов тримання до засуджених стали лояльнішими.

Тому законодавець, приймаючи нормативно-правові акти (далі – НПА) та вносячи до них відповідні зміни, не передбачає виникнення правових колізій [2, с. 124]. Однак суперечності в наукових колах можуть виникнути не лише після прийняття законів України, а й після підготовки відповідних законопроектів.

Верховна Рада України, бажаючи якомога швидше привести кримінально-виконавче законодавство України у відповідність до Європейських стандартів, приймає Закон України “Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів” від 8 квітня 2014 р. У цьому НПА закріплюється вже *право*, а не *обов'язок* засуджених працювати в установах виконання покарань (далі – УВП). З одного боку, це є, безперечно, гуманізацією чинного кримінально-виконавчого законодавства, а з іншого – значною проблемою. Справа в тому, що Україна, знаходячись нині у доволі скрутному становищі, має не лише вирішувати свої економічні проблеми, а й дбати про утримання засуджених, витрачаючи на це значні кошти з Державного бюджету.

Однак проблема полягає не лише в цьому. Законодавець вибірково вніс зміни до статей КВК України стосовно праці засуджених, чим породив неузгодженість у процесі застосування до останніх інститутів зміни умов тримання. Наприклад, ч. 1 ст. 100 КВК України передбачає, що залежно від поведінки засудженого і ставлення до праці, *в разі її наявності*, та навчання умови відбування покарання змінюються в межах однієї колонії або шляхом переведення до колонії іншого виду [3, с. 49]. Тобто, в цій нормі статті законодавець закріпив за засудженими право на працю. Проте, чому він не зробив цього в ч. 2 ст. 130 КВК України, яка передбачає обов'язковість праці при застосуванні до засудженого умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (далі – УДЗ) або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким залежно від досягнення його певного ступеня виправлення? [3, с. 68]. У ч. 3 ст. 6 КВК України, яка передбачає суспільно корисну працю засуджених як один із основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених також зміни внесені не були [3, с. 5].

Натомість у разі застосування до засудженого УДЗ або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, адміністрацією УВП в обов'язковому порядку враховується праця засудженого. Тобто, при цьому можна спостерігати, що одна стаття прямо суперечить іншій. Постає питання: “Яким чином має діяти адміністрація УВП, якщо не в кожній статті КВК України, яка регулює питання щодо застосування зміни умов тримання засуджених, закріплене право на працю?”. Невже законодавець, приймаючи зазначений вище закон, не спромігся врахувати наслідків? Натомість, ми можемо лише здогадуватися: відбулося це через неналежний підхід до вирішення питання чи внесені зміни, що породили небажані наслідки, вигідні для когось. Це залишається незрозумілим на сьогодні. Навіть Дж. Локк говорив, що: “Той, хто може створювати закони для інших, – обов'язково повинен бути вище них” [9, с. 137–405].

Також заслуговують на увагу кілька законопроектів, які були підготовлені народними депутатами Верховної Ради України VIII скликання та наразі знаходяться на опрацюванні в комітеті з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності. Зокрема, “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування покарання у виді довічного позбавлення волі” № 1218 від 3 грудня 2014 р. та “Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо посилення відповідальності за деякі тяжкі та особливо тяжкі злочини)” № 1219 від 3 грудня 2014 р.

Особливу увагу привертає законопроект № 1218 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування покарання у виді довічного позбавлення волі [4]. У зазначеному НПА, крім інших питань, що стосуються засуджених до довічного позбавлення волі, розглядаються питання щодо застосування до цих осіб інститутів УДЗ та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким.

На сьогодні порядок застосування щодо засуджених до довічного позбавлення волі зазначених вище інститутів регулюється чинним законодавством так: особа, яка на підставі ч. 1 ст. 64 КК України засуджена до довічного позбавлення волі, має право після відбуття не менше 20 років призначеного покарання згідно з ч. 7 ст. 151 КВК України подати клопотання про помилування на ім'я Президента України [3, с. 83]. Лише після підписання зазначеного документа засудженому довічне позбавлення волі відповідно до ч. 2 ст. 87 КК України може бути замінене позбавленням волі на строк не менше 25 років, що є заміною невідбутої частини покарання більш м'яким [5, с. 39]. З цих 25 років засуджений має право відбутися не менше трьох чвертей строку покарання на підставі ч. 3 ст. 81 КК України [5, с. 36]. Тільки після цього до засудженого може бути застосоване УДЗ. Отже, зрозумілим є те, що право на застосування УДЗ у засудженого виникне лише після відбуття ним 38 років і 7,5 місяців строку покарання [6, с. 159].

Тепер детальніше розглянемо законопроект, в якому одним із питань є порядок застосування інститутів УДЗ та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким для засуджених до довічного позбавлення волі. Законодавець пропонує таке: ч. 3 ст. 81 доповнити новим п. 4 такого змісту:

“4) не менше п'ятнадцяти років покарання у виді довічного позбавлення волі”.

Так, ч.1 ст. 82 викласти в такій редакції:

“1. Особам, що відбувають покарання у виді обмеження, позбавлення волі або довічного позбавлення волі, невідбута частина покарання може бути замінена судом на більш м'яке покарання. У цих випадках більш м'яке покарання призначається в межах строків, установлених у Загальній частині цього Кодексу для зазначеного виду покарання, і не повинне перевищувати невідбутого строку покарання, призначеного вироком. У разі заміни покарання у вигляді довічного позбавлення волі на більш м'яке покарання може бути лише позбавлення волі на строк не менше 25 років”.

Частина 4 ст. 82 доповнити новим пунктом четвертим такого змісту:

“4) не менше десяти років покарання у виді довічного позбавлення волі”.

Із запропонованих змін зрозуміло, що законодавець вбачає за доцільне застосувати щодо засудженого до довічного позбавлення волі УДЗ вже через 15 років відбування покарання, а заміну невідбутої частини покарання більш м'яким – через 10 років призначеного покарання на строк не менше 25 років лише у виді позбавлення волі. І тут постає питання: “Чому законодавець не врахував ч. 2 ст. 87 КК України, оскільки саме вона дає підставу для застосування інституту УДЗ для засуджених до довічного позбавлення волі та замінює невідбуту частину покарання більш м'яким?”. Відповідь на це запитання також немає.

Наступним НПА, який містить у собі низку суперечностей процесам гуманізації чинного кримінального законодавства є законопроект № 1219 “Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо посилення відповідальності за деякі тяжкі та особливо тяжкі злочини)” [7]. У цьому документі розглядаються питання щодо встановлення більш суворих строків покарання у виді позбавлення волі, зокрема, від 1 до 25 років за вчинення злочину.

Відповідно до запропонованих змін щодо строків позбавлення волі, постає питання: “Чи можна говорити про гуманізацію кримінального законодавства, якщо зазначений законопроект прямо суперечить цьому принципу?”. Отже, помітним є те, що сучасне кримінальне законодавство знаходиться на роздоріжжі, оскільки не лише внесені зміни до КВК України породили чимало неузгоджень, а й проекти відповідних НПА спрямовувати на те саме, набравши чинності.

Таким чином, слід зазначити, що внесені зміни до КВК України від 8 квітня 2014 р. стосовно суспільно корисної праці засуджених, а також підготовлені відповідні законопроекти породили неоднотайність поглядів серед вітчизняних учених. Проте на цьому проблема не закінчується. Справа в тому, що відсутність належного правового регулювання питання праці засуджених в УВП сприяє виникненню фактів корупційної спрямованості, яка має місце при застосуванні інститутів зміни умов тримання до останніх. Натомість, запропоновані зміни щодо застосування УДЗ до засуджених до довічного позбавлення волі, не враховуючи помилування, тільки примножать їх. Поки це питання не буде належним чином урегульоване шляхом закріплення відповідних норм у кримінально-виконавчому законодавстві, проблема корупції вирішена не буде.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Україна в 2010 році : щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : монографія / за заг. ред. А. В. Єрмолаєва. – К. : НІСД, 2010. – 528 с.

2. Сучасна наука – пенітенціарній практиці : зб. матеріалів II Міжнар. практ.-конф., Київ, 4 груд. 2014 р. / за ред. В. П. Тихого, Є. Ю. Бараша. – К. : Інст. крим.-викон. служби ; Київський регіональний центр НАПрН України, 2014. – 434 с.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України (зі змінами та допов. від 8 квіт. 2014 р.). – К. : Паливода А. В., 2011. – 96 с.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо астосування покарання у виді довічного позбавлення волі : проект Закону України від 3 груд. 2014 р. № 1218 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=52660.

5. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 14 жовт. 2014 р. : (офіц. текст). – К. : Паливода А.В., 2014. – 240 с.

6. Підприємство, господарство і право : наук.-практ. господарсько-прав. журнал. – 2007. – Вип. 7. – 172 с.

7. Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо посилення відповідальності за деякі тяжкі та особливо тяжкі злочини) : проект Закону України від 3 груд. 2014 р. № 1219 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=52661.

8. *Руссо Ж.Ж.* Об общественном договоре. Трактаты / Ж.Ж. Руссо ; пер. с фр. – М. : КАНОН-прес, 1998. – 416 с.

9. *Локк Дж.* Два трактата о правлении / Дж. Локк // Дж. Локк. Сочинения : в 3 т. – М. : Мысль, 1988. – Т. 3. – С. 137–405.

Отримано 07.10.2014